

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים כ"א-כ"ב

פרק כ"א

בפרקים כ"א-כ"ב מקובצות כמה נבואות, שבהן מוכיח ירמיהו את מלכי יהודה האחראים לאסון העתיד להתרחש על העם. הנבואות אינן מסודרות לפי סדר כרונולוגי, ונאמרו בתקופות שונות ולמלכים שונים. הנבואות בפרק כ"א נאמרו כתגובה למשלחת ששלח צדקיהו - אחרון מלכי יהודה, בעת המצור של נבוכדנאצר על ירושלים, על מנת לשמוע מפיו ירמיהו דברי נחמה וישועה. ירמיהו מנבא לצדקיהו, שלא האמין עד כה לדבריו, נבואת פורענות קשה על גורל ירושלים. בהמשך מופיעה נבואה המכוונת למלך עצמו, ובה תוכחה מוסרית על עיוות המשפט שיביא לחורבנה של הממלכה.

ישועות ה' במהלך ההיסטוריה, ובמיוחד הישועה מאשור בימי חזקיהו, ככל-הנראה גורמות לכך שצדקיהו שולח שליחים לירמיהו, על מנת שיבשר על ישועה נוספת. עיינו במל"ב י"ט, א-ז ועמדו על קווי הדמיון בין בקשתו של חזקיהו בעת המצור האשורי ובקשתו של צדקיהו בעת המצור הבבלי. התייחסו לסיטואציה בה עומדים שני המלכים, לאופי הבקשה ולסגנונה.

על רקע הדמיון הרב בין המקרים, מתבלט ההבדל בתגובת הנביא לבקשה. עמדו על ההבדלים הקיימים בין המשלחות והבקשות - אופי המשלחת, ההנמקה לבקשה ועוד, ועל ההבדלים בתגובות בין שני הנביאים. שימו לב לתפקיד שימלא ה' במערכה לפי כל אחת מהנבואות. התוכלו לבאר את סיבת ההבדל בתגובות הנביאים?

פרק כ"ב

קובץ הנבואות על מלכי יהודה נמשך גם בפרק כ"ב. ארבעה מלכים מלכו ביהודה לאחר מות יאשיהו: יהואחז בן יאשיהו, המכונה בנבואתנו 'שלום', מלך שלושה חדשים והוגלה על ידי פרעה נכה; יהויקים בן יאשיהו שמלך אחת עשרה שנים; יהויכין בנו שמלך שלושה חדשים והוגלה על ידי מלך בבל יחד עם אמו; וצדקיהו בן יאשיהו, שמלך אחת-עשרה שנים והיה המלך האחרון ביהודה. הפרק פותח בדברי תוכחה כלליים המופנים למלך יהודה (א-ט), לאחר כך מופיעות נבואות הפורענות על שלום-יהואחז (י-יב), על יהויקים (יג-יט), ועל יהויכין (כד-ל). בנבואות אלה משרטט הנביא את דמותה של המלכות האידיאלית והראויה, הניצבת בניגוד חריף למצבה המוסרי הירוד של המלכות המצויה בזמנו.

3 הנבואה הראשונה בפרק (א-ה) הינה נבואה כללית המופנית ל'מלך יהודה'. מהו תפקיד המלך על פי נבואה זו?

4 הזיקה בין מלכי יהודה לבית דוד מופיעה כמה פעמים בקובץ הנבואות על מלכי יהודה: כ"א, יב; כ"ב, ב, ד. כיצד מחזקת דמותו של דוד, אבי השושלת, את הביקורת על המלכים בנבואות אלה ואת התנאי המוצב בהן? ראו שמ"ב ח', טו, והשוו לדברי ה' בבראשית י"ח, יט (שתי הפעמים הראשונות במקרא שבהם נזכר הצירוף 'צדקה ומשפט'). צירוף זה ממשיך ללוות את בית דוד גם בהמשך: ראו למשל מל"א י', ט.

5 עמדו על הדמיון בין התנאי לקיום המלכות בפרקנו (ד-ה) ובין הנבואה על השבת בפרק י"ז. איזו מצווה ניצבת במרכז כל נבואה, ומהם התנאים העולים משתי הנבואות יחד לקיום הממלכה? שימו לב לתפקיד השערים בשתי הנבואות. היעזרו בקטע מתוך האנציקלופדיה המקראית, בערך "שער":

"השער היה המקום הפתוח היחיד בעיר הקדומה שישבה על פי רוב על תל נישא והקיפה שטח מצומצם למדי. חוצותיה של העיר היו צרים ודחוסים, והמקום היחיד בעיר לריכוזם של מוסדות המשפט והמסחר היה מטבע הדברים השער והרחבה לפניו."

6 פתח התקווה הצר בנבואה הראשונה למלך יהודה - שחזתה עתיד טוב במידה והמלכים יחזרו בהם וישפטו בצדק, הולך ונסגר בנבואות הבאות כאשר מלכי יהודה ממשיכים בדרכם הרעה. פסוקים יג-יט מתארים את המצב המוסרי השפל בימי יהויקים, המנוגד באופן בולט לתיאור האידאלי של המלוכה שהציג ירמיהו בתחילת הפרק:

א) עיינו בפסוקים יג-יז בהם מתאר ירמיהו את חטאיו של יהויקים, ועמדו על ההדרגה וההחרפה בהאשמות אלו.

ב) הנביא משווה בין מלכות יהויקים למלכות יאשיהו אביו ומלכי בית דוד. מהו סולם הערכים הראוי למלך על פי יהויקים ועל פי ירמיהו? ראו גם את דברי הרד"ק: 'התמלך - התחשוב לעמוד במלכותך בעבור זאת ההנאה שאתה נהנה בבתים הנאים הבנויים בחמס. מתחרה בארז - מתערב בארז, כלומר בבנין הארזים אתה מתערב ונאחז להנאתך: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה - כלומר איני תופש אותך בהנאותיך אם היית עושה משפט וצדקה. כי אביך יאשיהו אכל ושתה כדרך המלכים ונהנה בטובתו, וכיון שעשה משפט וצדקה אז טוב לו והיה בטוב כל ימיו, אבל אתה נהנה בטובת העולם הזה בדרך רעה, שבנייך שאתה נהנה בהם אינם ביושר ובמשפט כי אם בעושק. וכן מאכלך ומשקך ושאר הנאותיך הם בחמס, כמו שאמר: כי אין עינך ולבך כי אם על בצערך.'

7 שתי נבואות בפרקנו מתייחסות לגלות המלכים מארצם: הנבואה על שלום (י-יב) והנבואה על יכניה (כד-ל). איזו נקודה מודגשת בתיאור שתי הגלויות בדברי הנביא (שימו לב לחזרת הפעלים 'שוב' ו'עוד')? חשבו - איזה מסר מנסה ירמיהו להעביר לעם בהדגשת נקודה זו? (העזרו בנבואה הנשלחת לגולי יהויכין היושבים בבבל בפרק כ"ט, בייחוד בפסוקים ד-ו).

"הוי בונה ביתו בלא צדק" (כ"ב, יג)

"...אחת הנבואות הקשות ביותר שנאמרו על ידי הנביא על יהויקים היא הנבואה בירמיהו כ"ב, י"ג-י"ט: "הוי בנה ביתו בלא-צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן לו. האמר אבנה-לי בית מדות ועליות מרוחים..."

נדמה לי שארמונו של יהויקים, אותו בית שאת בנייתו מגנה כל כך הנביא ורואה בו את אחד המעשים הבלתי מוסריים, המנוגדים להלך רוחו, נתגלה במפתיע בחפירות של רמת רחל... לא ציפינו לכך כאשר הלכנו לחפירה, שמחוץ לירושלים דאז, באמצע הדרך בין ירושלים לבית לחם, יבנה לו אחד ממלכי יהודה מצודה וארמון מלכותיים. לא הזיהוי היא השאלה החשובה לעניינינו אלא עצם העובדה המפתיעה שבמקום נבנה ארמון מלכותי מפואר ומיוחד במינו, כפי שמוכיחים הממצאים.

במקום נתגלתה חומת סוגרים הבנויה חדרים-חדרים - אחת הדוגמאות היפות לחומה מטיפוס זה, האופייני בימי בית ראשון. לאורכה נתגלה מעבר סתרים בתוך החומה, מקורה לוחות אבן גדולים. השער עצמו נתגלה בצד המזרחי; רובו הרוס על ידי מבנים מאוחרים יותר, אך אומנה אחת של שער הארמון נשתמרה יפה והיא מעידה על הבניה האיתנה והמפוארת. מעל לגובה הרצפה הונחו אבני הגזית חלקות וגדולות, מסוג שלא היה נהוג בתקופה זו אלא בארמונות מלכות ובנייני פאר.

השתמרות השרידים בדרך כלל אינה טובה, ונאלצנו לחפור הרבה עד שהגענו לקטעים אחדים שנתנו לנו רושם מלא על הארמון שנבנה במקום. סיבת ההרס היא בישוב בתקופות המאוחרות, בעיקר בתקופות הרומית והביזנטית, שהשתמשו באבני הבניין הקדומות וחפרו מרתפים עמוקים. קטע מרשים ביותר הוא קיר החומה הפנימית מימי בית ראשון, המזכיר בצורת בנייתו את חומת שומרון המפורסמת מימי אחאב, עד כדי כך שחלק מחברי היו בטוחים שהארמון הוא מתקופת אחאב. הבניין בנוי לפי מיטב מסורת הבניה הפיניקית-ישראלית, שדוגמתה נתגלתה בשומרון, חצור ומגידו, בארמונות הפאר של מלכי ישראל, והיא נתגלתה כאן לראשונה ביהודה.

...בשכבת החורבן, על גבי הרצפה של אחד החדרים, מצאנו ידית של קנקן, עם טביעת חותם עברי בעל הכתובת "לאליקים נער יוכן". טביעות חותם זהות נמצאו גם בבית שמש ובתל בית מרסים ואולברייט שיער כבר בזמנו שאותו יוכן אינו אלא יוכינו של הכתובות האשוריות, הוא יהויכין מלך יהודה, בנו של יהויקים, שמלך רק שלושה חודשים והוגלה לבבל. חותם זה נותן בידינו תאריך לפחות לתקופת השימוש האחרונה של הארמון, הם ימי יהויכין ואולי - כהשערת אולברייט - היה אותו נער אליקים פקיד ממונה של המלך הגולה, שניהל את נכסיו בהיותו כבר בבבל.

רצפת החצר של המצודה היתה מרוצפת בשכבת גיר מהודקת. רצפה זו הונחה על שכבת מילוי עבה, שנשפכה כדי ליישר את השטח. הממצאים שעל גבי הרצפות נותנים בידינו תאריך של השימוש האחרון של הבית. והנה בתוך מילוי זה מצאנו למעלה ממאה טביעות חותם מלכותיות הידועות ביהודה...

מן הממצא הארכיאולוגי ברמת רחל חוזרים אנו לפרק כ"ב בספר ירמיהו. הצעתי לזהות את ביתו עם הארמון של רמת רחל מתבסס בראש וראשונה על תאריך בנייתו. אין המקרא מספר היכן היה אותו בית ומקובל לחשוב שנבנה בירושלים עצמה, בסביבה שהתנוססו ארמונות מלכותיים מאז ימי דוד ושלמה. או שמא נראה רמו בדברי הנביא: "והשלך מהלאה לשערי ירושלים", שהנביא רואה לפניו ארמון מחוץ לעיר והוא אומר: בדיוק כפי שבנית את ארמונך מחוץ לעיר, כך סופך שתושלך מחוץ לשערי ירושלים.

... לפנינו תופעה לא רגילה כשלעצמה והיא, שאחד ממלכי יהודה יבנה לעצמו ארמון מחוץ לעיר. כפי שרואים מן השרידים המעטים שנשתמרו, היה זה בלי ספק אחד הארמונות המפוארים שנבנה לפי מיטב האדריכלות והאמנות של התקופה, שדוגמתם נמצא במחקר הארכיאולוגי רק בארמונות מלכי ישראל שנבנו בשומרון, במגידו או בחצור. מכאן נשאלת השאלה: איזה מלך ממלכי יהודה הלך פתאום והקים לעצמו ארמון כה מפואר וגדול מחוץ לירושלים ולשם מה עשה זאת?

המשך בעמוד הבא <

מתן ואתן

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננרט
The Sodie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perck.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים

...מה אומר ירמיהו? "הוי בנה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבד חינום ופועלו לא יתן לו- האומר אבנה לי בית מידות ועליות מרוחים" וכו'. הנביא מאשים את המלך שבעצם התקופה החמורה והקשה כל כך לארץ אין הוא נרתע מלגייס פועלי כפייה ולעסוק במעשה בנייה ממלכתי כביר, להקים בית מדות, עליות מרווחים, ארמון מפואר, "וקרע לו חלוני וספון בארז ומשווח בשר". האם זה נועז מדי לשער שמעקי החלונות שנמצאו בחפירות הם-הם החלונות

שמתאר אותם הנביא? על גבי אבני הגיר הלבנות נשתמרו שרידי צבע אדום - ששר - ובראשם, כאמור, חורים לחיבור קירות העץ - סיפון הארז. בחפירות החדשות בבאר-שבע מצאנו בבנייה מלכותית מימי עוזיהו הרבה שרידי ארזים, שהובאו בודאי מן הלבנון..."

(י' אהרוני, עיונים בספר ירמיהו)

כותרות עמודים באבן, שבהן חקוקים פיתוחים או אדני חלון מיוחדים במינם. נמצאו בארמון רמת רחל. צילום: עודד ליפשיץ (מתוך אתר "מסע אחר")

”וַיְבִינּוּ בַּמֶּקְרָא” < לקט ביאורי מילים לירמיהו פרקים כ”א-כ”ב

פרק כ”א (ד) **הַנְּנִי מִסֵּב אֶת-כְּלֵי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדְכֶם... וְאֶסְפְּתִי אוֹתָם אֶל-תּוֹךְ הָעֵיר הַזֹּאת:** הנשק שבו משתמשים מגיני ירושלים כנגד הבבלים יופנה בידי ה' כלפיהם.

(יג) **הַנְּנִי אֵלַיךְ יִשְׁבֶּת הָעֵמֶק צוּר הַמִּישֵׁר:** כינוי טופוגרפי לירושלים, הנובע מכך שחלקה בהר וחלקה בעמק, או מכך שהיא מוקפת הרים הגבוהים ממנה ונראית כיושבת בעמק.

פרק כ”ב (ו) **גִּלְעָד אַתָּה לִי רֹאשׁ הַלְּבָנוֹן אִם-לֹא אֲשִׁיתֶךָ מְדָבָר עִרִים לֹא נוֹשְׁבוּ:** למרות שהיית חשוב לי כהר הגלעד שבעבר הירדן וכהר הלבנון, המסמלים עוצמה ויופי, אני נשבע שאחרייך באופן מוחלט.

(ז) **אֶל-תִּבְכּוּ לְמַת וְאֶל-תִּגְדּוּ לוֹ כִּינּוֹ לַהֲלֹךְ:** הנביא קורא לקונן על גורלו של שלום (יהואחז) בן יאשיהו, שיגלה מביתו וממלכותו ולא יזכה לשוב אליהם, ומשווה בינו ובין אביו יאשיהו שמת במלחמה במגידו.

(יז) **וְקָרַע לוֹ חֲלוֹנֵי וְסָפוֹן בְּאֶרְזוֹ וּמְשׁוּחַ בְּשָׁשׂוֹ:** הנביא מתאר בפירוט את ארמון הפאר הגדול שבנה יהויקים: הוא פתח בו חלונות, ציפהו בעץ ארז וצבעו באדום.

(יח) **לֹא יִסְפְּדוּ לוֹ הוּא אָחִי וְהוּא אָחוֹת, לֹא יִסְפְּדוּ לוֹ הוּא אָדוֹן וְהוּא דָּהָ:** בניגוד לגינוני הפאר המלכותיים של יהויקים בחייו, מותו יהיה בזוי וללא כבוד, ולא יקוננו עליו כעל אדם פשוט או נכבד.

(כ) **עָלֵי הַלְּבָנוֹן וְצַעְקֵי וּבְכָשׁוֹ תִּנִּי קוֹלְךָ וְצַעְקֵי מַעֲבָרִים כִּי נִשְׁבְּרוּ כָל-מַאֲהָבֶיךָ:** הנביא קורא לירושלים לעלות לפסגת ההרים ולצעוק לעזרה, כיוון שבני בריתה הובסו ולא יוכלו להושיע אותה.

(כג) **יִשְׁבֶּת בְּלְבָנוֹן מְקַנְנֵת בְּאֶרְזִים מֵה-נַחֲתָת בְּבֹא-לֶךְ חֲבָלִים חֵיל כִּילְדָה:** הנביא פונה לירושלים שהיתה בטוחה בעצמה כציפור המקננת בראש הארז, וכעת כשהיא בצרה היא סבורה שה' יחונן אותה.

(כד) **אִם יִהְיֶה כְּנִיהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתֵם עַל יָד יְמִינִי כִי מִשֵּׁם אֶתְקַנְנִי:** ה' נשבע שיגלה את כניחו (=יהויכין המלך) ממקומו, למרות מעמדו הרם - המדומה לטבעת חותם של אנשים חשובים.

(כח) **הָעֵצָב נִבְזָה נְפוּץ הָאִישׁ הַזֶּה כְּנִיהוּ אִם-כְּלֵי אֵין חֲפָץ בּוֹ:** קינה על יהויכין הגולה, המדומה לכלי בזוי מנופץ וחסר ערך.

מכון חורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננברג
The Sodie Rennerl Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית העולמית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

perk.matan@gmail.com • טל': 02-5944555

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים